

OSMANLI TAŞRASINDA SUÇ VE SUÇLULAR (1919 OCAK AYI ERZİNCAN SANCAĞI ÖRNEĞİ)

*Doç. Dr. Abdulkadir GÜL**

ÖZET

Bu çalışmada Erzincan sancağı örneği esas alınarak Osmanlı taşrasında suç ve suçlular olgusu incelendi. Giriş kısmında Erzurum vilayetine ait çeşitli suç istatistik cetvellerinin tanıtımı yapıldı. Özellikle cinayet suçlarının kazalara göre dağılımı yapıldı. Vukuat kaydındaki suç türlerinden örnekler verilerek, icmal cetvellerinde belirtilen aynı nitelikli suçun nasıl farklı içerik ve hikâyesinin olduğu ortaya konuldu. Erzincan sancağı suç istatistik kayıtları esas alınarak suçlular; yaş, tahsil, gelir düzeyleri, meslekleri ve ikamet durumlarına göre tasnif edilip değerlendirildi. İlave olarak, bu istatistik cetvelindeki verileri desteklemek için çeşitli arşiv kayıtlarına da müracaat edildi. Aynı sancağa bağlı olursa bile her kazanın kendisine mahsus sosyal, ekonomik ve jeopolitik konumlarından dolayı suç türleri ve oranlarının da şekillendiği görülür. Bu bakış açısıyla imparatorluk genelinde suç olgusunun, çeşitli bölge ve zaman dilimlerine göre oldukça farklı seyir gösterdiği anlaşıldı.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Erzincan, Suç.

Keywords: Ottoman, Erzincan, Crime.

CRIME AND GUILTIES IN OTTOMAN OUTBACKS

(The sample or Erzincan District in the First Quarter of the 20th Century)

ABSTRACT

In this study, the case of crime and guilties in Ottoman outback are studied by grounding on the sample of Erzincan district. Various criminal statistics which belong to Erzurum province are presented in introduction. Especially, the distributions of crimes of murders by accidents are given. Some examples are given from the types of crime in charge sheet and it is proved how the same type of crime in condensed statement has a different content

* Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

and story. By grounding on the crime statistic record of Erzincan district, the guilties are classified and evaluated according to their age, education, level of income, job, and residence status. Additionally, various archival records are applied to support the data in this statistical chart. Even if they are the cities of the same district, each city has its own crime types and rates because of its social, economic and geopolitical position. With this point of view, the concept of crime is different according to various regions and time periods throughout the empire.

Keywords: Ottoman, Erzincan, Crime.

I. GİRİŞ

Osmanlı imparatorluğu hakkında yapılan çalışmalarda suç ve suçlular az irdelenmiş bir konudur. Son yıllarda bu mesele üzerine artan ilgiyle birlikte birbiri ardına önemli çalışmalar ortaya çıkmıştır.¹ Bu çalışmalar klasik ve son dönem şeklinde bir tasnife tabi tutulabilir. Klasik dönem çalışmaların önde gelenleri arasında, şehir monografilerini söyleyebiliriz. Bu incelemelerde asayiş meseleleri başlığı altında eşkıyalık, ölüm, yaralama, hırsızlık, yağma davaları gibi hadiseler ele alınmıştır. Ayrıca, *eşkıyalık*, *iskat-ı cenin*, *celali isyanları*, *paşa ve voyvoda veya ayan isyanları*, *kalpazanlık*, *muhtekirlik*, *cinayet*, *sürgün*, *hırsızlık* gibi farklı konular kaleme alınmıştır.² Son dö-

¹ Ferdan Ergut, *Modern Devlet ve Polis, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği*, İstanbul 2012; Bu iki çalışma bildiri ve makalelerden oluşmaktadır. *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20 Yüzyıllar*, İstanbul ? (derleyen Noémi Lévy, Alexandre-Toumarkine); *Jandarma ve Polis Fransız ve Osmanlı Tarihçiliğine Çapraz Bakışlar*, İstanbul 2009, (derleyen Noémi Lévy, Nadir Özbek, Alexandre Toumarkine); Nadir Özbek, "Osmanlı İmparatorluğu'na İç Güvenlik, Siyaset ve Devlet, 1876-1909", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sa.16, 2004, s.59-95; *Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör*, (editör: Osman Köse), Samsun 2009. vb.

² Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik Düzenlik Kavgası*, Ankara 1995; Mücteba İlgürel, "Celali İsyancıları", *D.İ.A.c.7*, s.252-57; Karen Barkey, *Eşkıyalar ve Devlet, Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, (çev: Zeynep Altok), İstanbul 1999; William J. Griswold, *Anadolu'da Büyük İsyancı 1591-1611*, (çev:Ülkü Tansel), İstanbul 2000; Çağatay Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, İstanbul 1944; Sabri Yetkin, *Ege'de Eşkıyalar*, İstanbul 1996; Orhan Kılıç, "XVI.Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'nde Kalpazanlık Faaliyeti", *Osmanlılar*, cilt.3, Ankara 1999, s.180; Fatma Şimşek, Haldun Eroğlu, Güven Dinç, "Osmanlı İmparatorluğunda İskat-ı Cenin", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Volume 2/6 Winter 2009*, s.593-609; Ömer Düzbakar, "İslam-Osmanlı Ceza Hukukunda Hırsızlık, Suçu: 16-18. Yüzyıllarda Bursa Şer'iyye Sicillerine Yansıyan Örnekler", *TSA/12, S.2*, Ağustos 2008, s.79-105. vb.

nem tarihçileri ise bu hususlar üzerinde daha fazla durmuşlardır.³ Tanzimat'la beraber, devlet örgütlenmesinde Avrupa tarzı yapılanmaya gidilmiştir. Değişim sürecinde arşiv koleksiyonlarının içeriği ve çeşitliliğine olumlu yansımış ve bu vesileyle daha fazla sosyal tarih çalışmalarına dair birinci el kaynaklar ortaya çıkmıştır. Yine bu dönem üzerinde fazlaca durulan konuların başında ise ceza hukuku, polis, eşkıyalık, hapisane ve zaptiye teşkilatı olmuştur.⁴

1. Osmanlı Ceza Hukuku Hakkında Birkaç Söz

Osmanlı belgelerinde: *cürm*, *cerime* (çoğulu *ceraim*)⁵, *vukuât*⁶, *hâdisât*, *cinayet*⁷ (adam öldürme veya o derece ağır sayılan suçlar), *cünha* (tazir suçları), *kabahat*⁸ (küçük suçlar) ve *şak*⁹ (çoğulu *eşkîya* = *bedbah* = a si = talihsiz = kutta-i tarik = harami) terimleri suç ve suçun çeşitlerini ifade etmek için kullanılmıştır. Suç olgusu karmaşık bir nitelik sergilediğinden, bilimler

³ *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20 Yüzyıllar*, adlı kitabın takdim yazısında (s.1-16) Noémi Lévy, klasik dönem suç ve suçlular üzerine yapılan çalışmaların sayıca yetersiz olmasını arşiv koleksiyonlarının eksikliğine bağlamaktadır. Bu görüşün tamamına katılmak mümkün değildir. Bu devre ait çalışmaların azlığı belge yetersizliğinden değil ilgisizlikten kaynaklanmış olmalıdır. Bu konularla ilgili arşivlerde; kadı sicilleri, kronikler, kâmil kepeçi ahkâm, maliyeden müdevver defterler, bab-ı asafı divan-ı hümayun mühimme defterleri, cevdet tasnifi, hatt-ı hümayunlar, mühimme, kısas ve nefy, kalebend defterleri ve kanunnameler gibi birçok tasnif ve kayıt bulunmaktadır.

⁴ Noémi Lévy'in son dönem suç, ceza, hapisane, adliye ve zaptiye teşkilatları hakkında yapılacak çalışmalarda daha yoğun kayıt bulunduğu savı ise makuldür ve çalışmaya muhtaç çok fazla konu vardır. Bu dönemle ilgili arşivlerde; kadı sicilleri, kronikler, hatt-ı hümayunlar, aylık tanzim edilen suç istatistik cetvelleri (Umum, vilayet, sancak, kaza), çeşitli belge ve istatistik tasnifleri, jurnal raporları, basın-yayın, polis, jandarma ve hapisane idarecilerine verilen arzlar, hatıratlar, kişisel yazılar ve daha ismini sayamayacağımız muhtelif tasniflerdeki arşiv belge koleksiyonları gibi daha birçok arşiv belgesi ve birinci elden kaynaklara ulaşmak mümkün olmuştur.

⁵ BA. DH. EUM MTK 12/44; 4/5.

⁶ DH. EUM. MTK. 2/1; 9/39.

⁷ BA. DH. EUM MTK 3/50.

⁸ BA. DH. EUM. MTK. 5/29; 9/34; 25/3; 2/18

⁹ Umumiyetle silahla veya başka bir şekilde zor kullanmak suretiyle yol kesip baskın yaparak mala, cana tecavüz, kamu düzeni ve güvenliği ihlal olarak tanımlanabilir. İslam hukukçuları arasında, ekol farklılığı yüzünden suçun tanımı ve oluşması konularında farklı yorumlar vardır. Eşkîyalığı *bağy*'den ayıran fark mevcut siyasi iktidara karşı başkaldırma niteliği taşımamasıdır. Mehmet Öz, "Modernleşme-Öncesinde Osmanlı Toplumunda Eşkîyalık Hareketlerinin Niteliği ve Özellikleri", *Osmanlı'dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör*, (editör: Osman Köse), Samsun 2009, s.36.

arası bir yaklaşım içerisinde ele alınmalıdır.¹⁰ Suç ve ceza meselesi birçok bilim alanının ilgisini çekmekte, ancak bu konu hukuk tarihi alanının sınırları içerisinde kalmaktadır.

İslam hukuku, Osmanlı Devletinin hukuk sisteminin temelini oluşturmaktadır. Osmanlı Devletinde uygulanan hukukun diğer alanlarında olduğu gibi, ceza hukuku alanında da İslam hukuku normları esas alınmıştır. Ancak ceza hukuku alanında devletin başında bulunan idareciye geniş yetkiler tanıtarak kanun yapma hakkı verilmiştir.¹¹ İslam hukukunun yetersiz kaldığı konularda örfi hukuk adı altında bir hukuk anlayışı kurulmuş ve geliştirilmiştir.¹² Örfi hukukun alakalı olduğu alanlar umumiyetle mali ve ceza hukukudur.¹³

İslam ceza hukukunda suç ve cezalar üç temel başlık altında toplanmıştır. Bu cezalar *had, kısas ve tazir*dir.¹⁴ Had cezaları Kur'an ve Hz. Peygamber tarafından açıklanan suçlardır. Zina, hırsızlık, yol kesme, şarap içme, sarhoşluk ve isyan suçlarını içermektedir. Kısas mislini gerektiren suçlar anlamında kullanılmaktadır. Hukuki anlamı ise adam öldürme ve müessir fiillerde, failin işlediği fiile denk bir ceza ile cezalandırılmasıdır.¹⁵ Suç türü, kısas cezası *amden* yani kasıtlı işlenen suçları içermektedir. Diğer suç türü ise tazirdir.¹⁶ Sosyal hayatta pek çok suç mevcut olabileceği gibi, zaman

¹⁰ Sosyal Antropoloji: Veysel Kunt, *Suç ve Çocuk, (Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara 2003; Kamu düzeni ve güvenliği: Ahmet Polat, “Suç İstatistiklerine İlişkin Sorunlar ve Öneriler”, *Polis Bilimleri Dergisi Cilt:10 (1) Turkish Journal of Police Studies Vol: 10 (1)*; Erdal Karakaş, “Uygulamalı Coğrafya’da Suç Haritaları I. Veri Kaynakları”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt.15, Sayı.1, s. 57-69, Elazığ, 2005*; “Uygulamalı Coğrafya ’da Suç Haritaları II. Suç Harita Tipleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt.15, Sayı.2, s. 31-50, Elazığ*; “Elazığ Şehrinde Suçların Dağılışı ve Özellikleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı. 15, s. 83-112, Erzurum 2006*; “Suç Coğrafyası Çalışmalarında Veri Kaynakları”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt.19, Sayı.2, s.25-41, Elazığ 2009. vb.*

¹¹ Halil İnalçık, “Örf”, *İ.A, c.9, s.480.*

¹² M. Fuad Köprülü, “Fıkıh”, *İ.A, c.4, s.608-622.*

¹³ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, İstanbul 1990-96, c. 1-8; Mehmet Akman, *Osmanlı Devleti’nde Ceza Yargılaması*, İstanbul 2004, ekler kısmı s.117-183; Ö. Lütfi Barkan, “Kanunnameler”, *İ.A., c. 6, s.185-196.*

¹⁴ Mehmet Akman, “Osmanlı Ceza Muhakemesi Hukukuna Hâkim Olan İlkeler”, *Osmanlılar*, Ankara 1999, c.6, s.472-73.

¹⁵ Halil Cin-Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 1990, c.1, s. 314-324, 331-336.

¹⁶ Mehmet Akif Aydın, “Ceza”, *D.İ.A, c. 11, s.478*; Yaşar Tekin, *Şer’iyye Sicilleri Işığında Osmanlı Devleti’nde Tazir Suç ve Cezaları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstan-

içerisinde de, farklı suçların ortaya çıkması mümkündür. Bu sebeple, bütün suçlara ait cezalarda uygulanacak yaptırımların düzenlenmesi zordur. Hülasa İslam hukukunda bazı temel suçların haricinde ayrıntılı suç ve ceza düzenlemeleri yapılmamış, bu durum kanun koyucunun kararına bırakılmıştır.¹⁷

Kuruluştan Tanzimat'a kadar geçen süre içinde hukuk nazariyesi ve tatbikatında fazla bir değişikliğe rastlanmaz. Devlet Tanzimat Fermanıyla her alanda olduğu gibi hukuk alanında da değişimi arzulamıştır. Bu dönemde, çeşitli Avrupa devletlerinin hukuk normlarından esinlenmiş ve devamlı hukuk metinleri tadilleriyle bir değişim yaşamıştır. Osmanlı klasik döneminde ise hangi fiillerin suç olarak kabul edildiği, suçla nasıl mücadele edildiği başlı başına ayrı bir mevzudur. Tanzimat'la beraber Osmanlı Devletinde yapılan reformlar neticesinde suç olgusu ve kamu düzeninin korunması hakkında yeni bir anlayışın ortaya çıktığı da muhakkaktır. Yeni kanunların hazırlanması ve suçun yeniden tanımlanması hususunda devamlı bir gayret olduğu da görülmektedir. Özellikle 1840 yılından itibaren, 1850, 1857, 1860, 1868, 1873, 1879, 1880, 1883, 1909, 1910, 1911, 1912 ve 1914 yıllarında ceza hukuku alanında yenilikler ve değişiklikler yapılmıştır.¹⁸ Bu kanun çalışmalarına ilave olarak Ahmed Lütfi¹⁹ ve Serkiz Karakoç²⁰ gibi önemli münevverler ceza hukuku ile alakalı kanunların mer'i ve tadillerini külliyyatlar halinde neşretmişlerdir.

II. ERZİNCAN SANCAĞINDA SUÇ VE SUÇLULAR

Erzincan sancağında suç olgusu irdelenirken idari yapı, nüfus, kolluk kuvvetleri ve hapishanenin durumunun tespiti önemlidir.²¹ Suç olgusu, kol-

bul, 1995, s. 6-7; Yılmaz Yurtseven, *Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukuku'nda Tazir Suç ve Cezaları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2001, s. 54-62.

17 Mustafa Şentop, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku Kanunlar-Tadiller-Layihalar-Uygulama*, İstanbul 2004, s.16-18.

18 Şentop, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku*, s.16-18.

19 Ahmed Lütfi, *Mirat-ı Adâlet*, İstanbul 1304.

20 Serkiz Karakoç, *Külliyât-ı Kavânîn*, TTK Kütüphanesi yazma no. 4377, 5654; aynı yazar, *Tahşiyeli Kavânîn*, İstanbul 1339.

21 **İdari Yapı:** Erzincan, 1906-1907'de Erzurum Vilayeti 'ne bağlı bir kaza ve 1912'de yine bu vilayete bağlı, merkezi Erzincan olmak üzere Kemah, Kuruçay, Refahiye (Gercanis) ve Pülümür kazalarından (Kızucan veya Kuzucan şeklinde) oluşan bir sancaktır. Erzincan bu durumunu 1915 yılına kadar devam ettirmiş ve aynı yıl bağımsız mutasarrıflık haline getirilmiştir. Erzincan, 1917'de ise Erzurum Vilayeti 'ne bağlı sancaktır. 1920'de ise Erzincan yeni idari yapılanma sonrasında vilayet statüsüne dönüştürülmüştür. BA. DH. EUM. MTK. 1/31. lef.1.; Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve*

luk kuvvetleri ve hapishaneler iç içe olup, genel anlamda kamu düzeniyle ilişkilidir. Aslında XIX. yüzyıl devlet yapılanmasında, birbirinden tamamen bağımsız bir adli sistemin, polis teşkilatının ve özerk hapishane idaresinin durumu yapılan ayırımın meşruluğunu gösterir. Adli süreçte suç ise soruşturma, karar aşaması ve son olarak da hapishane nezareti şeklinde devam eder.

1. Suç Türlerinin Tespiti İçin Oluşturulan İstatistik Cetvelleri

1878 yılından itibaren Osmanlı yönetim uygulamasında kazalar, sancaklar ve vilayetlerden, her ay Dâhiliye Nezaretine vukuat cetvelleri gönderilmeye başlanmıştır. Düzenli olarak başkente gönderilmesi istenen bu cetvellerde, bir ay boyunca memleket genelinde meydana gelen suçlar yer alır. Bu uygulama imparatorluğun sonuna kadar devam etmiştir. Ancak cetvellerin her ay düzenli olarak merkeze gönderilemediği de anlaşılmaktadır.²² Hatta

Sosyal Özellikleri, İstanbul 2003, s.160; BA. DH. SN. THR. 82/55.lef. 18, 25, 26, 27, 28, 43, 47–49.

Nüfus: 1917'de sancağın toplam nüfusu ise 64664'tür. BA. DH. SN. THR. 82/55. lef. 2, 3, 6, 7.

Polis: 1915 yılında Erzincan'da görev yapan polis personeli sayısı; 3. sınıf komiser 2, polis memuru 12, Kemah kazasında polis memuru 1, Refahiye polis memuru 1, Kuruçay polis memuru 1, Pülümür polis memuru 1 kişidir. Şehir ve kaza merkezlerinde görev yapan polis memuru sayısı nüfusa göre oldukça düşüktür. Kamu düzenini sağlanmasında polis memurlarına ilave olarak jandarma, asker ve yerel hanedanlardan istifade edilmiştir. Ayrıca bölgede güvenliğin standartlarını artırabilmek için haberleşme ve ulaşım alanında yeni yollar ve telgraf hatları inşa edilmiştir. Kemah ve Kuruçay bölgesinde Sağıroğlu hanedanlığı güvenliği sağlamasında etkili olmuştur. Sami Önal, *Harbiye'den Dersim'e, (1890-1914)*, İstanbul 2006, s.162-204. Ayrıca bölgedeki eşkıya hareketleri ve Ermeni meseleleri hakkında istihbarat raporları için bkz. Raşit Gündoğdu, Kemal Erkan ve Ahmet Temiz, *Jurnallerin Tahkik Raporları (1891-1893)*, İstanbul 2008. Benzer nitelikteki diğer çalışma için bkz. Muammer Demirel, *Sultan II. Abdülhamid ile Erzurum Vilayeti Arasındaki Yazışmalar (1894-1904)*, İstanbul 2007, s. 9, 17, 20, 26, 29, 33, 38, 46, 48, 72, 73, 79, 99, 127, 150, 157, 160, 182 ve 188.

Hapishane: Sancak dâhilinde her kazada hapishane bulunmaktadır. Bu hapishanelerin tamamı yetişkin erkeklere mahsus olup, kadın ve çocuk hapishanesi bulunmamaktadır. Sancakta hizmet veren hapishanelerde (1886–1892) 7 yıllık dönem içerisinde mahkûm sayısı 2239 kişi olup, bunlardan 1950 kişi tahliye 24 kişi ise hapiste ölmüştür. 1913'de Erzincan'da ser gardiyan Mehmet Tevfik Efendi, gardiyan Salih Ağa, Cihat Efendi, Kemah'ta gardiyan Abdülaziz Efendi, Refahiye'de Asım Efendi, Kuruçay'da gardiyan Faik Efendi ve Pülümür'de ise Mevlit Ağa hapishanelerde görev yapmışlardır. BA. MKT. MHM. 609/1; DH. MB. HPS. 56/87.

²² “İhtar ve izah: birinci zeyl düsturun on birinci sayfasinde mestur 28 Teşrin-i sani sene 95 tarihli telgrafname-i umumi-i samide münderiç tebligat ve tarifat dairesinde tanzim ve irsali iktiza iden iş bu cetvelden miktar-ı keyfiyetinin mülhakata tevziyle her kaza dahilinde bir ay zarfında vuku bulan ceraim-i umumiyeye ve nihayetinde tanzim olunacak mez-

bu hususta görevini ihmal edenler, dâhiliye nezareti tarafından görevden el çektirmeyle bile tehdit edilmektedir.²³ Özellikle savaşların maliye üzerindeki yükü ve personel rejimine vurduğu ağır darbe, her alanda olduğu gibi bu sayımlarında düzenli yapılmasını aksatmıştır. Bütün olumsuzluklara rağmen, gerçekleştirilen sayımlar bile çok ciddi bir suç envanterini oluşturmuştur.

Osmanlı taşrasında suç ve suçlular konusu incelenirken değinilmesi gereken diğer bir husus ise, suçun hangi idari üniteye hangi çeşitlilik ve oranda meydana geldiğidir. Çünkü bunlar arasında yakın bir ilişki vardır. Ancak farklı vilayetlere ait suç istatistik cetvelleri incelendiğinde, bazı vilayetlerde yoğun görülen suçlar, diğer vilayet cetvellerinde yer almamaktadır. Suçun dağılımının bölgelere göre farklı olmasının nedenleri arasında; hızlı kentleşme, uzun süren harpler, göçler, ulaşım, şehirlerin nüfus potansiyeli, iç huzursuzluklar, ekonomik sıkıntılar, imalat sektörünün gelişmesine bağlı olarak işçi sınıfının oluşması, ecnebilerin ikamet oranları, yerel basın, istihdam imkânları, jeopolitik konum ve nüfus yapısındaki çeşitlilik, Kürt aşiretleri, Rum ve Ermeni meseleleri gibi siyasi durumlar, suç ve suçluların miktarını belirleyen etkenlerdir.

Bütün vilayetlerde, adam öldürme, yaralama, hırsızlık, cünha gibi suçlar yoğunlukla görülse de, casusluk, serserilik, fahişelik, grev, gizli cemiyetler, silah ve tütün kaçakçılığı, yol kesme, eşkıyalık, siyasi suçlar ve basın suçları gibi daha birçok suç türünün vilayetlere göre dağılımında farklılıklar ortaya çıkar. Taşra vilayetlerindeki suçun dağılımı tasnif edildiğinde: İzmir, Selanik, Samsun, Adana, Aydın, Kavala, Uşak, Drama, İskeçe, Halep, Kayseri ve Antep bir grup Erzurum, Malatya, Trabzon, Diyarbakır, Maraş ve Sivas gibi idari üniteler ayrı bir grup olarak değerlendirilmektedir. İstanbul ise, başlı başına incelenmesi gereken farklı bir bölgedir. Ayrıca vilayetlere bağlı sancak ve kazalarda işlenen suçlar arasında bile bir sınıflandırma yapılabilir. İdari ünitelere ait suç istatistik cetvelleri de bu farklılıkları ortaya koymaktadır.

kur cetvele derç ve imlasıyla irtesi ayın ilk haftasında behamehal o kazanın merbut olduğu livaye ve mezkur livaye aid vukuatı hükmi olmak üzere livaca ayrıca tanzim kılınacak cetvelde kazalardan vürud idecek cedvel ile birlikte nihayet bir hafta zarfında makam-ı vilayete ve vilayetçe de merkez vilayete aid olarak bu suretle kezalik ayrıca imla olunacak bir cedvelin mülhakatından gelen cetvellerle birleştirilüb nihayet bir hafta zarfında dahiliye nezaretine gönderilmesi ve zikr olunan telgrafname-i samide münderiç olduğu vech ile hangi memur daire-i idaresinde zuhura gelen hadisatı ihmal iderse azil olunarak icabına göre başkaca dahi ceza görmesi....” BA. DH. EUM. MKT. 28/4.

23 BA. DH. EUM. EMN. 46/2.

Erzurum vilayetine ait suç istatistik cetvelleri: vilayete ait umum suç istatistikleri, cinayet ve intihar edenlerin cetvelleri şeklinde üçe ayrılır. Bunun yanı sıra sancaklara göre suç cetvelleri de bulunmaktadır. Çalışmanın temelini oluşturan Erzincan sancağına ait umumi vukuat istatistik cetveli de bu türdendir. Erzurum vilayeti için oluşturulan vukuat cetvellerinin bazı ayları eksik olsa da büyük kısmı merkeze ulaştırılmıştır.²⁴ Bu cetvellerin tanzimini şehir ve kasabalarda polis, taşrada ise jandarma yapmakta, kaymakam veya vali ise bu cetvelleri tasdik etmekteydi. Tarihlendirmelerde Hicri ve Rumi takvim müşterek kullanılmaktaydı. Her dosyanın ilk belgesinde; oluşturulan suç cetvelinin hangi idari bölgeye ait olduğu ve ayrıca hangi aylar arasını kapsadığı belirtilmiştir. Bir klişe olarak “... senesi şehri... zarfında Erzurum merkez vilayet ve iki liva ile dokuz kaza dahilinde vuku bulan ceraim-i umumiyeye ait tanzim olun iş bu mahye üzerine istatistik cetveli tanzim edilip dâhiliye nezareti celilesi cenab-ı samisine arz ve takdim olunur” şeklinde ifade edilmiştir.

Erzurum vilayete ait istatistik cetvellerinde suç olarak kabul edilen fiil sayısı 58’dir.²⁵ Sancaklar için oluşturulan cetvellerdeki gruplandırmalara ilave olarak vilayetlerde, suçlunun medeni durumu, dini, cinsiyeti (*erkek evli: çocuklu, çocuksuz, dul: çocuklu, çocuksuz, bayan evli: çocuklu, çocuksuz, dul: çocuklu, çocuksuz*) ve ayrıca katl, sirkat, darp suçlarının ise türlerine göre kayıtlar yapılmıştır.²⁶ Erzincan sancağına ait “*ceraim cetveli*” nde ise 28 suç türü esas alınmıştır. Suçlular; tutuklu ve firari olanlar, faili belli ve faili belli olmayanlar, sabıkalı veya sabıkalı olmayanlar, suçların mesleklerine, yaş durumlarına, ikamet ettikleri yerleşim birimlerine ve okuryazar durumlarına göre çeşitli parametreler esas alınarak hazırlanmıştır.

²⁴ BA. DH. EUM MTK 1332-S.13 12/44; 1331-Ş.24 4/5; 1332-S.13 2/1; 1331-Z.23 9/39; 1331-M.25 5/29; 1331-Z.22 9/34; 1332-C.27 25/3; 1331-B.1 2/18.

²⁵ Sancaklar için tanzim edilen cetvellerde olmayıp ta vilayetler için oluşturulan cetvellerde suç olarak kabul edilen fiiller şunlardır; “*mürur tezkeresi ve pasaport sahtekârlığı, aşar-ı kadime evrakında tahrip, imtiyaz-ı mezhebiyeye’ye taarruz, meşrubat ve yiyecek standartlarının düşürülmesi, telgraf muhaberatı ihlali, bila ruhsat matbaa küşadı evraki, mal ve emlak ve erzak-ı ifa ve telef, yankesicilik ve ahzlık, şitan ve hakaret ve iftira, umur-u hukukiyede yalan şahadet ve yemin ve zem-ü kadeh, usul ve nizam haricinde hapis ve tevkif, geçenlere sarf-ı endazlık ve el ile sarkıntılık, fuhuşata tahrik, men’i gayr-i kasd cerh ve katl, men’i gayr-ı kasd telef-i nefse sebebiyet vermek, bila selahiyet-i sıfat-ı resmîyede bulunmak, sirkat-i emval-i emiriyye, gündüz ve gece cemiyetle tarik-i ammda hırsızlık, meskûn mahalde duvar yıkıp ve kapu kırarak hırsızlık, memurin-i zabtiye ve askere şitam ve hakaret*”. BA.DH.EUM.MTK. 12/44.

²⁶ Bkz. Erzurum Vilayeti Suç İstatistik Cetvelleri. BA. DH. EUM. MKT. 1332-S-13/ 12/42; 1331-N-25 5/30 vb.

Cinayet cetvellerinde;²⁷ suçun işlendiği tarih, suçun türü, mağdurun ve suçu işleyenin adı, baba adı, köyü veya mahallesi, nereli ve hangi tebaadan olduğu, şöhreti, mezhebi, derdest olup olmadığı, suç işleme sebebi, suçun nerede işlendiği ve zaptiyenin olaya nasıl müdahil olduğu, tahkikat süreci, varsa suç aletiyle suçlunun tutuklanıp adliyeye sevki belirtilmektedir. Bazı suçların mülahazat kısmında ise vakanın tafsilatı belirtilmiştir.²⁸ Ayrıca Erzurum vilayetinde intihar edenlere dair bir adet cetvel tanzim edilmiş ise de maalesef büyük bir kısmı yıpranmış ve yırtılmıştır.²⁹

1914 yılı Ocak, Şubat, Mart, Nisan, Mayıs, Temmuz, Ağustos aylarında vilayet dâhilindeki kazalara ait 236 adet cinayet suçunun kaydı tutulmuştur. Cinayet olarak kabul edilen cürümler; adam öldürme veya o derece ağır sayılan suçlar, had suçları olarak tarif edilir. Diğer bir ifadeyle, had suçları kabahat ve cünha olarak adlandırılan suçlardan daha ağır olan fiillerdir. Bu kayıtlarda cinayet olarak kabul edilen suçlar: *katl*; (silahla katl, sopayla katl, kazaen katl, hatean katl, tabancayla yaralamak ve katl, gasb ve katl, intahar-ı katl-i nefis, cerh ve katl, geceleyin kuttâ-i tarik ve katl), *sirkat*; (davar sirkati, haneye girmek ve sirkat, gasb, gece duvarı delerek sirkat, şekavet ve gasb, ot sirkati, küçük baş hayvan sirkati, akçe sirkati, nukud eşya ve hayvan sirkati, hane kapısını kırarak sirkat, haneye bacadan girerek sirkat, bahçe duvarını aşarak haneye girip sirkat, dükkan kapısını kırarak sirkat, değnekle cebren sirkat), *darb ve cerh*; (silahla cerh, darb ve cerh, katl kastıyla cerh, cerh ve gasb, köy basarak darb ve cerh), *kız kaçırmak*; (cebren kız kaçırmak, kız kaçırmak, nikahlı karı kaçırmak ve cebren nikahlı karı kaçırmak), *iskat-ı cenin, fi'l-i şenî, cebren fi'l-i şenî, iftira, müfreze üzerine silah atmak, teşhiri silah, izâle-i bikr*'den oluşur.³⁰

Bu tarihli 236 adet cinayet suçunun kazalara göre dağılımı ise şöyledir:

1. *Erzincan Sancağı*; Erzincan merkez kaza 49, Pülümür kazası 35, Kemah kazası 6, Refahiye kazası 5 toplam 95.

²⁷ BA. DH. EUM. MTK. 1332-B.9 28/4; 1331-Ş.23 3/50; 1332-C.28 25/12 vb.

²⁸ BA. DH. EUM. MTK. 28/7; Erzincan sancağına bağlı cinayet cetvelleri DH. EUM. MTK. 32/3; 36/7; 36/4; 37/18 lef. 7; 25/12; Kemah BA. DH. EUM. MTK. 37/18, lef. 4; Pülümür BA. DH. EUM. MTK. 37/18, lef. 13; 78/28 lef. 9; 25/12, lef. 3; Refahiye BA. DH. EUM. MTK. 37/18, lef. 5; Erzincan merkez kaza BA. EUM. MTK. 78/28 lef. 11.

²⁹ BA. DH. EUM. MTK. 54/31.

³⁰ BA. DH. EUM. MTK. 28/7, lef. 2, 4, 6, 12, 14; 32/3 lef. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12; 36/7 lef. 13; 36/14 lef. 2; 37/18 lef. 1, 2, 3, 8, 9, 19, 20, 21; 20/24 lef. 4, 5, 6, 7, 8, 9; 22/8 lef. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12; 20/24 lef. 12, 13; 36/7 lef. 2, 3, 4.

2. *Bayezid sancağı*; Diyadin kazası 15, Bayezid kazı 4, Tutak kazası 3, Eleşkirt kazası 21, Karakilise kazası 26 toplam 69.

3. *Erzurum sancağı*³¹; Tortum kazası 7, Tercan kazası 4, İspir kazası 3, Keskim kazası 7, Bayburt kazası 2, Pasinler kazası 5, Hınıs kazası 27, Narman kazası 6, Kiğı kazası 11 toplam 72.

Suç çeşitlerine göre yapılan dağılımında adam öldürmek, her türlü hırsızlık, yaralama ve darb fiilleri ön plana çıkmaktadır. En fazla öldürme hadisesi sırasıyla Erzincan merkez kaza (17), Hınıs (15), Karakilise (9) takip etmektedir. Hırsızlık suçu Erzincan merkez kaza (22), Pülümür (22), Diyadin (14), Hınıs (12), Karakilise (10), Eleşkirt (7), kuttâ-i tarık Eleşkirt (2), Erzincan (3), Pülümür'de (2) defa işlenirken, askerle silahlı çatışma (3) kez Pülümür'de olmuştur.

Vilayet dâhilindeki cinayet suçlarının sancaklara oran olarak dağılımı ise şöyledir; Erzincan sancağı % 40, 2, Bayezid sancağı % 29, 2 ve Erzurum sancağı % 30, 5'tir. Vilayetteki suçların idari ünitelere dağılımında Erzincan sancağı ilk sırada bulunmaktadır. Bunu Erzurum sancağı takip etmektedir. Suçun yoğun şekilde görüldüğü kazalar sırasıyla, Erzincan merkez kaza, Pülümür, Hınıs, Karakilise ve Eleşkirt'tir. Erzincan sancağında suçlar Erzincan-Pülümür hattında yoğunlaşmıştır. Sancaktaki suç yoğunluğu, Dersim aşiretlerinin iskân olduğu Munzur dağ silsilesinde fazlalaşmıştır. Hatta jandarmayla 3 defa silahlı çatışmanın yaşandığı tek kaza Pülümür'dür. Ayrıca aşiret yapısının kuvvetli olduğu Hınıs, Karakilise ve Eleşkirt kazalarında da suç işleme oranı diğer kazalara göre oldukça yüksektir.

Nüfus yoğunluğu itibariyle Erzurum'u, Erzincan takip etmekte ve sonrada Bayezid sancağı gelmektedir. Buna göre suç ile nüfus arasında direkt bir bağlantı bulunmamaktadır. Yani suç oranını birinci derecede belirleyici faktör nüfus değildir. Daha ziyade vilayetin farklı bölgelerindeki toplumsal yapının özellikleri, arazi şartları ve kolluk kuvvetlerinin durumu suç işleme oranını etkilemiştir.

Diğer bir husus ise, aynı suçun içerik itibariyle birbirinden farklı olmasıdır. Örneğin Kiğı kazasına bağlı Kadı köyündeki aynı aşiretten Tatuoğlu İbrahim, yine aynı köyden Dabanoğlu'nun kerimesi Sümbül'ü zorla dağa kaldırmıştır.³² Benzer diğer bir suç kaydı ise, Karakilise kazasına bağlı Dambat köyünde yaşanmıştır. Sevdiği kızı alamayan Seyidoğlu Muh-

³¹ Erzurum merkez sancağının cinayet kayıtları bulunmamaktadır.

³² BA. DH. EUM. MTK. 28/7, lef.2.

yeddin'in yine aynı köyden Mehmet'in kızı Gülsüm'ü kaçırmayı olayıdır.³³ Bu iki hadisede suçlar aynı olsa da işin mahiyeti farklıdır.

Başka bir suç örneğinin de ise Erzincan'ın Şaban ağa mahallesinde oturan Kemahlı Gülabi oğlu İsmail'in aynı mahalleden Tursun oğlu Ali Asker'in zevcesi Suna'ya tecavüz etmesidir. Suna gündüz tek başına evde iken İsmail haneye zorla girerek Suna'ya birçok işkence ve darb ettikten sonra zorla fi'l-i şeni işlemiştir.³⁴ Diğer bir örnek ise, Kemah kazasının Kerer köyünde meydana gelmiştir. Aynı köyden Durak oğullarından Hacı İskender oğlu Said'in, kardeşi Mahmut tarafından öldürülmüştür. Said'in kaçırdığı kadına kardeşi Mahmut'un zorla fi'l-i şeni de bulunması üzerine çıkan kavgada, Said kardeşi Mahmut tarafından yaralanmış ve Said'in ceseti altı gün sonra bulunmuştur.³⁵ Cinayet cetvellerinde farklı suçlara ait daha birçok suçun hikâyesi anlatılmakta ve benzer örnekler çoğaltılabilmektedir.

Başka bir örnek ise iskat-ı ceninle ilgilidir. Bayburt'un Cami mahallesinde hamal Salih'in zevcesi Pembe'nin fazla çocuk sahibi olması ve fakirlikten dolayı çocuğunu düşürmek mecburiyetinde kalmasıdır.³⁶ Farklı bir örnekte; Bayezid kazasında hayvan sirkati ve buna bağlı olarak katl ve yaralama hadiseleri sıradan bir suç olmayıp, Sünni Kürt aşiretleriyle Yezidi Kürt aşiretlerinin kavgası ve hâkimiyet mücadelesinde ortaya çıkan fiillerdir. Hatta aşiretlerin sınırı geçerek Rusya, İran ve Osmanlı hudut ihlalleriyle bu kavgalar, uluslararası bir nitelik halini alır.³⁷ Son tahlilde burada önemli olan husus istatistik cetvellerinde yukarıda tafsilatlı olarak izah edilen suçlar, icmal olarak belirtilmiş, sanki bütün suçlar benzer fiillermiş gibi sadece sayısal dökümleri verilmiştir. Oysaki suçların farklı gerekçeleri ve dereceleri bulunmaktadır.

2. Sancaktaki Suç ve Suçlular

Erzincan sancağındaki suçların tespiti için tutulmuş iki adet vukuat cetveli bulunmaktadır. Bu cetvellerin ilki Haziran 1329/1914'e³⁸ diğeri ise Kanun-i sani 1335/Ocak 1919'a aittir.³⁹ 1914 yılına ait istatistik cetveli dört

³³ BA. DH. EUM. MTK.28/7, lef.1.

³⁴ BA. DH. EUM. MTK. 36/14, lef.3.

³⁵ BA. DH. EUM. MTK. 36/14, lef.3.

³⁶ BA. DH. EUM. MTK. 36/14, lef.2.

³⁷ BA. BEO. 52/3879; İ.DH. 1237/96886; A.MKT. MHM.354/34.vb.

³⁸ BA. DH. EUM. MTK. 1331-Ş.24 4/5.

³⁹ BA. DH. EUM. AYŞ. 1337-C.19 65/7.

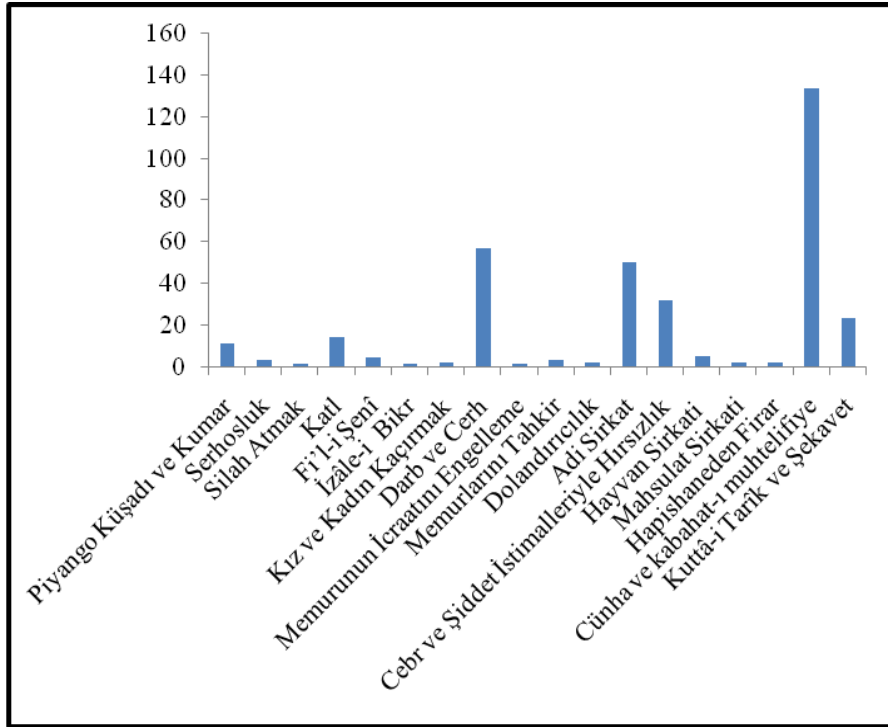
pafta olup, iki paftası Erzincan'a diğer iki paftanın yapılan inceleme ve mukayeselerde Erzurum vilayetine ait umum vukuat cetveli olduğu görülmüştür. Bu münasebetle çalışmada Ocak 1919 tarihli suç verileri esas alınmıştır. Erzincan sancağı suç cetvelinde 28 suç türü tespit edilmiştir. Bu suç türlerinde hükümet aleyhine propaganda, casusluk, kalpazanlık, kalb akçe ve evrak-ı nukudiye sürücülüğü, evrak-ı nakdiye ihtikârı, dağa adam kaldırmak, iskat-ı cenin, sarf-ı endazlık, sarkıntılık ve kundakçılık suçlarını işleyen olmamıştır. Bu suçların dışında 18 suç türünde failer bulunmaktadır. İşlenen suçlar ve suçlular tablo ve grafikler kullanılarak incelenmiştir. Sancakta suçlar ve suçlular çeşitli parametrelere göre değerlendirilmiştir. Ayrıca bu istatistik verilerini desteklemek için suç ve türleriyle ilgili diğer arşiv kayıtlarına da müracaat edilmiştir.

Bu resmi kayıtlardan başka toplumda suç içeren birçok hadisenin devlet birimlerine ve doğal olarak cetvellere yansımadağı düşünülebilir. Bu durum cetvellerin tanzimindeki çeşitli aksaklık veya eksiklikten ziyade, cünha suçları olarak nitelendirebileceğimiz küçük kabahatlerden oluşmuş olmalıdır. Bölgenin eşrafı, imamı, şeyhi, köyün muhtarı ve azası veya nahiye müdürü gibi toplumda önder olarak nitelendirilen kişilerin aracı olmalarıyla cünha suçları çözülmüş olabilir. Ayrıca insanların jandarma ve adliyenin koyduğu prosedürlere (mahkeme harcı, arzu halci gibi maliyetli durumlardan sakınmak gibi) dâhil olmamak için halkın kendi içinde küçük suçları anlaşma yoluyla çözmeyi tercih etmiş olabilirler. Bu münasebetle sancaktaki suç işleme oranlarının resmi belgelere yansıyan verilerden daha yüksek olduğunu tahmin edilebilir.

Tablo 1. (Ocak 1919) Sancaktaki Suçların Dağılımı.

Suç Türü	Sayısı
Piyango Küşadı ve Kumar	11
Serhosluk	3
Silah Atmak	1
Katl	14
Fi'l-i Şenî	4
İzâle-i Bîkr	1
Kız ve Kadın Kaçırarak	2
Darb ve Cerh	57
Hükümet Memurunun İcraatını Engelleme	1
Hükümet Memurlarını Tahkir	3

Dolandırıcılık	2
Adi Sirkat	50
Cebr ve Şiddet İstimalleriyle Hırsızlık	32
Hayvan Sirkati	5
Mahsulat Sirkati	2
Hapishaneden Firar	2
Cünha ve kabahat-ı muhtelifiye	134
Kuttâ-i Tarîk ve Şekavet	23
Toplam	347

Grafik 1. (Ocak 1919) Erzincan Sancağının Suç Dağılımı

Grafikte görülen suçların oranları şöyledir; piyango küşadı ve kumar % 3,1, sarhoşluk % 0,86, silah atmak % 0,28, katl % 4,03, fi'li şeni % 1,15, izâle-i bîkr % 0,28, kız ve kadın kaçırarak % 0,57, darb ve cerh % 16,42,

hükümet memurunun icraatını engelleme % 0,28, hükümet memurunu tahkir % 0,86, dolandırıcılık % 0,57, adi sirket % 14,4, cebr ve şiddet istimaliyle hırsızlık % 9,22, hayvan sirkati % 1,44, mahsulat sirkati, % 0,57, hapishane-den firar % 0,57, cünha ve kabahat-ı muhtelif % 38,61 ve kuttâ-i tarik % 6,62 dir.

Bu dağılıma bakıldığında sırasıyla sancakta en fazla, cünha ve kabahatler, darb ve cerh ve adi sirket suçları ön plana çıkmaktadır. Ayrıca bazı suçlar aynı suçun türleridir. *Hırsızlık*; adi sirket, cebr ve şiddet yoluyla hırsızlık, hayvan hırsızlığı, mahsulat hırsızlığı ve kuttâ-i tarik ve şekavet fiillerinden oluşur. Hatta cünha ve kabahat suçlarının bir kısmı da hırsızlık suçuna dâhildir ancak hesaplamaya dâhil edilememiştir. Bu açıdan bakıldığı zaman sancakta % 32,85'lik ortalama ile her üç suçtan bir tanesinin hırsızlık suçu olduğu görülür ve sayı itibariyle ikinci sırayı alır. Sancakta en fazla işlenen suç % 38,61'lik oran ile cünha ve kabahat-ı muhtelifiyedir. Bu suçları % 16,42'lik oranla darb ve cerh, % 4,03 ile katl ve % 3,1'lik oranla piyango küşadı ve kumar suçu takip eder. Diğer suçlar ise sayıca fazla değildir.

3. Kriminolojik Açıdan Suçlar

Sancakta meydana gelen 18 suç türü kriminoloji açıdan değerlendirilmiştir.⁴⁰

1. Kişiyeye Karşı İşlenen Suçlar
 - a. Katl
 - b. Darb ve Cerh
 - c. İntihar
2. Mal Varlığına Karşı Suçlar
 - a. Mahsulat Sirkati
 - b. Hayvan Sirkati
 - c. Cebr ve Şiddet İstimalleriyle Hırsızlık
 - d. Adi Sirket
 - e. Dolandırıcılık
3. Örgütlü Suçlar
 - a. Kuttâ-i tarik ve Şekavet
4. Genel Ahlaka ve Aile Düzenine Karşı İşlenen Suçlar

⁴⁰ Sulhi Dönmezer, *Kriminoloji*, İstanbul 1994, s.54.

- a. Fi'l-i Şenî
- b. İzâle-i Bıkr
- c. Kız ve Kadın Kaçırarak
5. Kamu Güvenliğine Karşı Suçlar
 - a. Piyango Küşadı ve Kumar
 - b. Silah Atmak
 - c. Hükümet Memurlarını Tahkir
 - d. Hükümet Memurunun İcraatını Engelleme
 - e. Sarhoşluk
 - f. Hapisten Firar
6. Tasnife Tabi Tutulamayan Suçlar
 - a. Cünha ve kabahat suçları

Bu tarihte sancakta meydana gelen 18 suç türünün kriminolojik tasnife göre oranları şu şekildedir; Kişiyeye karşı işlenen suçlar (73 suç) %21,03, mal varlığına karşı suçlar (88 suç) %25,36, örgütlü suçlar (23 suç) % 6,6, genel ahlaka ve aile düzenine karşı işlenen suçlar (7 suç) % 2,01, kamu güvenliğine karşı suçlar (21 suç) %6,05 ve tasnife tabi tutulamayan suçlar (134 suç) % 38,61. Bu tasnif şekline göre sancakta sırasıyla tasnife tabi tutulamayan suçlar (134 suç) % 38,6, mal varlığına karşı suçlar (88 suç) %25,36 ve kişiyeye karşı işlenen suçlar (73 suç) %21,03'lük oranla ilk sıraları almaktadırlar. Bu dağılıma görüldüğü üzere suçlar umumiyetle mal ve şahsa karşı işlenmiştir.

3.1. Kişiyeye Karşı İşlenen Suçlar

Katl, Darp ve Yaralama; Bu suçlar, hayata ve vücut bütünlüğüne karşı olmak üzere ikiye ayrılır. Hayata karşı suçlar adam öldürme suçları olup, genel kabullere göre modern tasnife uygun şekilde, kasten (amden), kastın aşılması (şibhü'l-amd) suretiyle ve taksirle adam öldürme (hataen katl) şeklinde genel hatlarıyla tasnif edilmiştir. Vücut bütünlüğüne yönelik suçlar da adam öldürme suçu gibi, kasten yaralama, taksirle yaralama, kastın aşılması suretiyle yaralama şeklinde sınıflandırılır.⁴¹ İşlenen suçun niteliği düşünüldüğünde sancakta bir ayda işlenen 14 vukuat azımsanmayacak düzeydedir. Bu suçlardan 8 tanesi taksirle adam öldürme, 2'si kasten ve 4'ü ise kastın aşılması şeklindedir. Suçu işleyenlerin failleri belli ve tamamı tutuklanmıştır. Bunlardan 3'ü sabıkalı, 11'i ise ilk defa suça karışmıştır. Faillerin sosyal

⁴¹ Mustafa Avcı, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, İstanbul 2004, s.28-79.

sınıfları ise 9 çiftçi ve 5 işsizden ibarettir. Ancak bunlardan 2'si okuma yazma bilmektedir. 14-20 yaş aralığında 12 kişi, 2 kişi ise 20-40 yaş aralığındadır. Suçların mekân açısından dağılımı; kır ve ormanlarda 2, köylerde 9 ve şehirde 3'tür.

Darp ve Yaralama; Bu suçlar sancakta ikinci sırayı almıştır. 57 kişi suça karışmış olup ve tamamı tutuklanamamıştır. Tutuklanamayan 15 kişi firar etmiştir. 39 kişi ilk defa bu suçu işlerken bunlardan 18'i sabıkalıdır. Bu suça karışanların suçu tekrar işleme oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Memurlardan suça karışan olmazken, çiftçilerde 40 kişi, esnaf ve tüccarlardan 10 kişi ve işsizlerden 7 kişidir. Okuyup yazabilen 11 ve okuyup yazması olmayanlar ise 46 kişidir. Ancak 14 yaşın altında olup da bu suça dâhil olan çocuk yoktur. Bu fiili işlemede fiziksel güç etkili olmuştur. 14-20 yaş arasında 20 kişi, 20-40 yaş arasında 35 kişi ve 40 yaşından yukarı olan 3 kişi vardır. Suçlular orta yaş, diğer bir deyişle fiziksel açıdan en yeterli yaş grubunda yoğunlaşmıştır. Suçlular şehir ve kasabada 19 kişi, ormanlık ve kırlarda 10 kişi ve köylerde ise 28 kişidir. Diğer suçlarda olduğu gibi çiftçilerin bu suçu işleme oranları daha yüksektir. Çiftçiler arasında bu suçun yoğun olarak görülmesi; tarla, mera, ağaç, su meselesi, hasımlık, çocuk kavgası, hayvanların komşunun ekili arazisine zarar vermesi ve miras meselleri gibi hususlardan kaynaklanmıştır.⁴²

İntihar; bu dönemde sancakta 2 kişi intihar etmiş ve hayatını kaybetmiştir. Bu kişilerden biri kadın diğeri ise erkektir.

3.2. Mal Varlığına Karşı Suçlar

1919'da Erzincan'da meydana gelen hırsızlık suçuna etki eden kaynaklar arasında; sosyal ve iktisadi problemler, manevi sıkıntılar, ihtiras, eğitimsizlik, ahlâkî çöküntü ve israf sayılabilir. Ayrıca umumi durum açısından; savaş, iç huzursuzluklar ve devletin içine düştüğü zor durumlar, hırsızlık olaylarının artışında önemli bir faktördür. İslam hukukunda başta hırsızlık olmak üzere mala karşı işlenen suçlar için yaptırımlar vardır. Unsurları ve şartları oluşmuş hırsızlık suçu had cezası, diğerleri ise tazir cezasını gerektirir.⁴³ Sancakta vuku bulan hırsızlık suçu türleri: a. Mahsulat Sirkati b. Hayvan Sirkati c. Cebr ve Şiddet İstimalleriyle Hırsızlık.

Hırsızlık; Adi hırsızlık suçunu işleyenlerin sayısı 50'dir. Hayvan hırsızlığı 5 ve mahsulat hırsızlığı yapan ise 2 kişi olup, bu iki suç türü köylerde

⁴² BA. DH. EUM. MTK. 36/14.

⁴³ Avcı, *Suçlar ve Cezalar*, s.232; Ali Bardakoğlu, "Hırsızlık", *DİA*, c. 17, s.385.

işlenmiştir. Toplam hırsızlık suçu 57'dir. Adi hırsızlığa tevessül edenlerin 46'sı ilk defa işlerken 4'ü ise sabıkalıdır. Mahsulat hırsızlığı yapanlar sabıkasız, hayvan hırsızlığı suçunu işleyen 3 kişi ise sabıkalıdır. Memurlardan hırsızlık suçuna dâhil olan yoktur. Esnaf ve tüccardan 10 kişi, çiftçilerden 36 kişi ve işsizlerden 4 kişi bu suça karışmıştır. Hayvan ve mahsul çalanların tamamı ise çiftçidir. Okuyup yazabilen 14 kişidir. Okuyup yazamayan 36 kişidir. Şehir ve kasabalarda 14 kişi, köylerde 36 kişi bu suçu işlemiştir. Hayvan ve mahsulat hırsızlarının tamamı köylerde ikamet etmektedir.

Zor ve Şiddet Yoluyla Hırsızlık; toplam 32 kişinin bu fiili işlediği görülmektedir. Aslında adi hırsızlıkla mukayese edildiğinde az bir yekûnda değildir. Bunlardan 11'i firar etmiş 21'i ise tutuklanmıştır. Bu suça iştirak edenlerin yarısı sabıkalı, diğer yarısı ise sabıkasızdır. Esnaf ve tüccarlardan 10 kişi, çiftçilerden 12 kişi ve işsizlerden de 10 kişi suçu işlemiş ve ancak 7'si okuryazardır. Çocuk yaşta olan 3 kişi, 14-20 yaş aralığında 17 kişi, 20-40 yaş aralığında 10 kişi ve 40'tan yukarı 2 kişidir. Bu suçu işleyen şehir ve kasabada 11 kişi, köylerde ise 21 kişidir.

3.3. Örgütlü Suçlar

Kuttâ-i Tarîk ve Şekavet; Tek veya toplu halde yol kesip, silahlı veya silahsız olarak, cebren ve alenen yolcuların hayatlarına kast etmek, mallarını elinden almak ve halkı korkuya düşürmektir. Yol kesme (kuttâ-i tarîk) ve eşkıyalık (hirâbe) suçu hırsızlık suçuna benzemektedir. Eşkîyalığın silahla veya başka bir şekilde zor kullanarak yol kesip veya baskın yapıp şahıs ve şahısların malları aleyhine tecavüz içermesi sebebiyle toplum aleyhine işlenmiş olma, kamu düzeni ve asayîşi ihlal etme vasfı nedeniyle daha ağır bir hırsızlık türünü oluşturmaktadır.⁴⁴

Kuttâ-i tarîk ve hirâbe suçunu sancakta 23 kişi işlemiştir. Vukuatlardan birisi fail-i meçhul ve diğerlerinin failleri bellidir. Firar eden 19 kişiden 4'ü ise yakalanmıştır. Bunlardan biri sabıkasız ve 22'si ise sabıkalıdır. Bütün suçlular içerisinde tamamına yakınının sabıkalı olduğu istisna bir suçtur. Ayrıca suça karışanların firarda olma oranı da diğer suçlulara göre oldukça yüksektir. Bu suça çiftçi 3 kişi ve işsiz taifesinden 20 kişi dâhil olmuştur. Tamamı okuma yazma bilmemektedir. Yine bu suçu işleyenlerin 20'si 20-40 yaş aralığında ve 3'ü ise 40 yaşın üzerindedir. Çocuklar ve gençliğe adım atanlardan bu suçu işleyenler yoktur. Suçun 15'i kır ve ormanda ve 8'si ise köylerde olmuştur. Bu suçu işleyenlerin bölgede ferdi olarak ya da küçük gruplar halinde eşkıyalığa tevessül etmiş kişilerden oluştuğu muhakkaktır.

⁴⁴ H. Tahsin Fendoğlu, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 2000, s.453.

Eşkîyalar Erzincan sancağı sınırları içerisindeki şehir, kasaba ve kırsalda çok etkili olmuştur. Kuttâ-i tarik, şekavet, hayvan ve mahsulat sirkati, kadın veya adam kaçırmak, darb veya katl suçlarına yoğunlukla dâhil oldukları görülür. Bölgede eşkıya baskısı bazı dönemlerde o kadar şiddetli hissedilmiştir ki zengin, zanaat ve esnaf zümresinden olan Ermeniler, Kemah-Eğîn bölgesinden İstanbul'a zorunlu göç etmişlerdir.⁴⁵ Ancak toprağını terk edemeyen işsiz, parasız ahali, dönemsel veya mevsimsel soygunlara maruz kalarak yaşamak mecburiyetinde kalmışlardır. İşin ilginç tarafı eşkıyaların mahsulat ve hayvan hırsızlığı harman dönemine rastlamaktadır. Bu uygulama ile köylünün tamamen yerleşmelerini terk etmemeleri için mahsulün bir kısmı yağma edilmekteydi. Bütün inzibati önlemlere rağmen, iktisadi zorluklardan kaynaklanmış bir yaşam şekli olan eşkıyalık hadiseleri bölgede uzun yıllar devam etmiştir. Sonuçta adi hırsızlık 50, hayvan hırsızlığı 5, mahsulat hırsızlığı 2, zor ve şiddet yoluyla hırsızlık 32 ve kuttâ-i tarik ve şekavet olmak üzere 23 toplam 112 kişi bir ay içerisinde hırsızlığın muhtelif türlerine karışmıştır. Bu açıdan bakıldığında Erzincan sancağında suç türü ve fiili içerisinde hırsızlık ikinci sırayı almaktadır.

3.4. Genel Ahlaka ve Aile Düzenine Karşı İşlenen Suçlar

Fil'i Şeni; Irza geçme olarak tarif edilen bir suçtur. Sancak sınırları içerisinde toplam 4 defa bu fiil işlenmiştir. Bu suçu işleyenler tutuklanmış ve sabıkaları bulunmamaktadır. Çiftçi zümresine mensup olanların hiçbiri okuryazar değildir. Suçu işleyenlerden 14-20 yaş aralığında 2 kişi ve 20-40 yaş aralığında ise 2 kişi bulunmaktadır. Suçu işleyenler köylerde meskündür.

İzâle-i Birk; Evlenme bahanesiyle kızlığı bozma olarak tanımlanır. Bu suç sancak dâhilinde 1 defa vuku bulmuş ve kişi tutuklanmıştır. Suçu işleyeninin önceden sabıkası yoktur ve çiftçilikle uğraşmaktadır. Bu kişi okuma yazma bilmemekte ve yaşı 14-20 arasındadır. Köyde yaşamaktadır.

Kız ve Kadın Kaçırma; Bu suç 2 kez işlenmiştir. Suçu işleyen failer ise tutuklanmıştır. Suçluların önceden sabıkaları bulunmamaktadır. Vukuat çiftçi zümresi arasında olmuştur. Suçu işleyenler okuma ve yazma bilmemektedirler. Suçlular 14-20 yaş aralığındadırlar ve köylerde yaşamaktadırlar.

⁴⁵ Dersim eşkıyasının faaliyetleriyle ilgili kadı sicillerinde bir hayli kayıt bulunmaktadır. *Eğîn Sicilleri*, 1, 3, 5, 7, 11, 15.vb. Ayrıca bkz BA. Y.EE. 132/39; DH. MKT 429/1; Y.PRK. UM 32792. vb.

3.5. Kamu Güvenliğine Karşı Suçlar

Piyango Bileti Küşadı ve Kumar; Kalpazanlık türü suçlardan olan sahte piyango bileti basmak ve dağıtmak, kumar ile aynı başlık altındadır. Toplam 11 kişi bu fiili işlemiştir. Vukuatların failleri bellidir ancak 4 kişi firardadır. Bu suçu işleyenlerin 2'si sabıkasız olup diğer 9 kişi sabıkalıdır. Suçluların tamamı işsizdir. 3'ü okuma yazma bilmektedir. 7'si 14-20 yaş aralığında olup 4'ü ise 20-40 yaş aralığındadır. Tamamı şehir ve kasabalarda yaşamaktadır. Bir nevi şehirlidir.

Dolandırıcılık; Bu suç 2 defa işlenmiş ve failleri yakalanmıştır. Suçluların sabıkaları bulunmamaktadır. İşsiz ve güçsüz taifesi bu suça dâhil olmuştur. Okuma yazma bilmemektedirler ve 14-20 yaş aralığındadırlar. Köylerde yaşamaktadırlar.

Hapisten Firar; 2 defa bu suç işlenmiş ve firar edenler yakalanmıştır. Bu suçu işleyenlerin sabıkaları bulunmaktadır. İşsiz zümresine mensuplardır ve okuma yazma bilmemektedirler. 1'i 20-40 yaş aralığında, diğeri ise 40 yaşından fazladır. Suçlular şehirlidir.

Hükümet Memurunun Faaliyetinin Engelleme; Suçu 1 kişi işlemiştir. Tutuklanmış olup suçlunun önceden sabıkası bulunmaktadır. Çiftçi zümresinden olup, köyde yaşamakta ve okuryazar değildir. Suçlu 14-20 yaş aralığındadır.

Hükümet Memuruna Tahkir veya Hakaret; Bu suça karışan 3 şahıs bulunmaktadır. Bu suçlulardan 2'si tutuklanmış diğeri firardadır. 2'si sabıkasız diğeri sabıkalıdır. Suçlunun 1'i çiftçi diğeri 2'si ise işsizdir. 3 kişide okuryazar değildir. Bu kişiler 20-40 yaş aralığında ve şehirde yaşamaktadırlar.

Silah atmak; Bu fiili 1 kişi işlemiş ve tutuklanmıştır. Sabıkası yoktur. Esnaf veya tüccar taifesinden olup okuryazar değildir. 14-20 yaş aralığındadır ve şehirlidir.

Sarhoşluk; Bu suçu 3 kişi işlemiş ve tutuklanmıştır. 1'i sabıkasız diğeri 2'si sabıkalıdır. Sarhoşların 1'i çiftçi, 2'si işsizdir. 2'si okuma yazma bilmekte 1'i ise bilmemektedir. 2'si 14-20 yaş aralığında 1'i ise 20-40 yaş aralığında ve şehirde ikamet etmektedirler.

3.6. Tasnife Tabi Tutulamayan Suçlar

Cünha ve kabahat suçları: Cünha suçlara, kabahatten ağır ancak cina-yetten hafif fiillere verilen isimdir. Memurlara hakaret, resmi evrakta sahtecilik, mahpus kaçırmak, sarf-ı endazlık, iskat-ı cenin, izale-i bikr, sarkıntılık, hırsızlık, yalan yere yemin etmek, sahtekârlık, iflas, sarhoşluk, dolandırıcılık, silah atmak, piyango küşadı ve kumar, memurun görevini engelleme,

yalan yere yemin, hakaret, yol kesme, borç meselesi, kalpazanlık ve emniyeti suiistimal gibi suçları içermektedir. İncelenen cetvelde cünha ve kabahat suçlarının bir kısmı ayrı bir başlık altında belirtilmiştir. Başka bir ifadeyle ayrı birer suç olarak tanımlanmıştır. Vasıflı veya birinci derecedeki suçların imparatorluk genelinde homojen bir şekilde dağıldığını söylemek mümkün değildir. Ancak cünha ve kabahat suçlarının işlenme oranların da benzerlik vardır.⁴⁶

Erzincan sancağındaki cünha ve muhtelif kabahat suç oranlarında benzerlik olsa da diğer suç oranları oldukça farklıdır. Suç türlerinin dağılımlarıyla ilgili dikkat çeken diğer bir husus ise, Osmanlı yöneticilerinin, Ermeni ve Kürt hadiselerini siyasal bir suç kabul etmekten ziyade, adi suç kapsamına dâhil ettiklerini vukuat cetvellerinde görmekteyiz.⁴⁷

Erzincan sancağında en fazla işlenen suç cünha ve çeşitli kabahatlerdir. Suçun bu kadar yüksek olması muhtelif suçların bu başlık altında toplanmasından ileri gelmektedir. Bu suçu işleyenlerin yekûnu 134 kişidir ve bu faillerin tamamı tutuklanmıştır. Suç türlerine karışanların 122'si ilk defa suç işlenmiş 12'si ise daha önce suça karışmıştır. Mesleklere göre dağılımına bakıldığında; memur 4 kişi, esnaf ve tüccar 20 kişi ve çiftçi ise 110 kişidir. Suçu işleyenlerin tahsil durumuna bakıldığında; okuryazar 17 kişi ve okuryazar olmayan 117 kişidir. Yaş aralığı; 14 yaşından aşağı 10 kişi, 14-20 aralığında 69 kişi, 20-40 aralığında 43 kişi ve 40 yaşından yukarı ise 12 kişidir. Faillerin suça karışma oranları genç ve orta yaş dilimde toplanmış olup, çocuk ve yaşlı grubunda oran düşüktür. Meskûn oldukları idari birimlere göre; şehir ve kasabalarda 14 kişi, köylerde ise 140 kişi olup, kır ve ormanlık alanda bu suç işlenmemiştir.

Diğer bir değerlendirme şekline göre ise, faili meçhul kalan 1 suç bulunmakta ve bu kuttâ-i tarik ve şekavet hadisesidir. Ayrıca 297 suçlu tutuklanmış iken 50 kişi ise firari durumundadır. Bütün suçlulardan 92'si sabıkalı ve 255'i ise sabıkasızdır. Yine suçlulardan 61'i okuryazar diğer 286'sı ise okuryazar değildir.

⁴⁶ 1898 yılına ait umum suç sayımında bir yıl içerisinde cezaya çarptırılan 44,836 kişinin tafsilatı verilir. Cünha ve kabahat suçları arasında sayılan; darb ve cerh %45,42'i ile ilk sırada yer alırken sirkat %12,85, sövme-iftira ve tahkir %12,03 ile takip eder. *Devlet-i ali-i Osmaniye'nin 1313 Senesine Mahsus İstatistik-i Umumiyesi*, 1900, s.35-37.

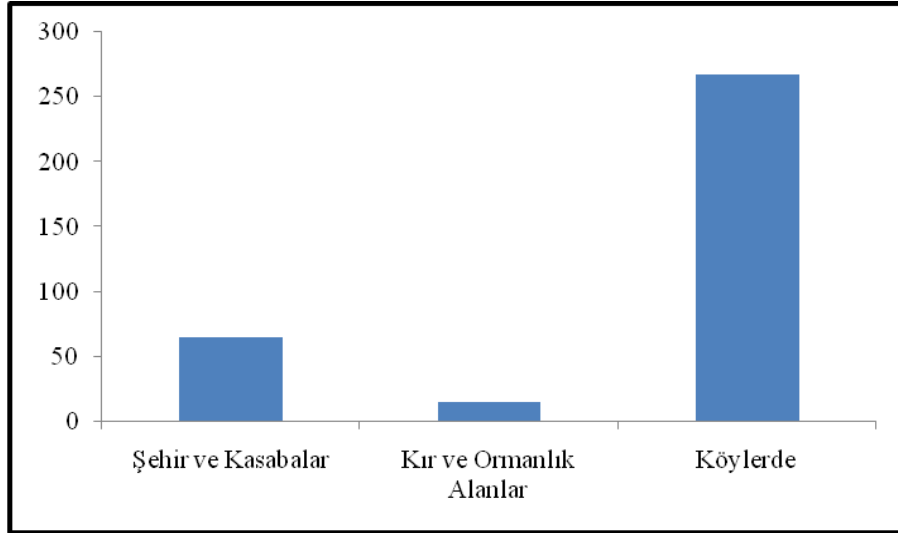
⁴⁷ Suç istatistiklerinde kişilerin milliyetleri belirtilmemiştir. Ancak sancakta siyasi suçluların da mevcut olduğu diğer belgelere yansımıştır. Erzincan sancağındaki suça karışıp hapis yatan Ermeniler için bkz. *BA.DH.TMİK. S. 47/3; 126/11; 71/54; 15/51; İ.HUS.106/1321/RA.040.vb.*

4. Suç ve Suçluların Özellikleri

Suç ve suçlular yerleşim birimlerine, mesleklere ve yaşlar durumlarına göre tasnife tabi tutulup değerlendirilmiştir.

4.1. Suçluların Yerleşim Birimlerine Göre Durumu

Sancağın idari yapılanmasında şehir, kasaba, köy ve köy altı yerleşmeleri olarak mezra, kom, palanga, çiftlik ve mahallelerden oluşmakta ve bir kısım köy altı yerleşmeleri de nüfus barındırmaktaydı. Erzincan merkez kaza ve kazaların mahalle yerleşimleri bulunmaktaydı. Sancak dahilinde Erzincan merkez kazasının kuzey nahiyesi, Refahiye, Kuruçay ve Pülümür kazalarında yerleşik nüfusun yanı sıra konar-göçer hayat tarzı ve buna bağlı olarak aşiret yapılanması mevcuttu. Bu durum kontrolü zor bir nüfus kitlesinin suça karışma eğilimini etkilemekteydi.

Grafik. 2 Suçluların Yerleşim Birimlerine Göre Dağılımı

Suçluları meskûn oldukları mahallere göre taksim edildiğinde; şehir ve kasabalarda 65 kişi, kır ve ormanlık alanlarda 15 kişi ve köylerde 267 kişi suç işlemiştir. Suçların çok büyük bir kısmı köylerde sonra şehir ve kasabalarda meydana gelmiştir. Şehirdeki suçlar nüfus hareketinin yoğun olduğu çarşı, mahalle, sokak veya ana yollar gibi kamusal alanların yanı sıra hane, iş yeri veya ev bahçelerinde meydana gelmiştir. Erzincan şehri kırsala göre daha iyi kontrol edilen yerdir. Sokak düzeni, mahallelerde karakolların inşası ve şehrin aydınlatılması, evlere hane numarası verilmesi, nüfus cüzdanının

oluşturulması ve kefalet uygulamaları gibi tedbirler güvenliğin temini, suçun engellenmesi veya suçluların takibi açısından önemli uygulamalardır.

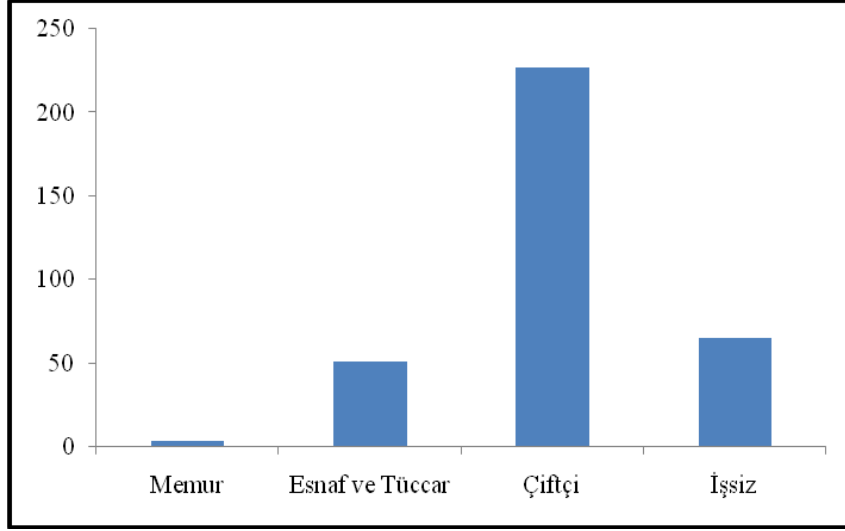
Hareketliliğin yoğun olduğu dış mekânlarda kişiler, birbirlerini az veya hiç tanımadıklarından dolayı, belki de basit çözülebilecek anlaşmazlıkları daha ziyade şiddete başvurarak çözmek istemiştir. Mahalle, köy ve ev içlerinde ise kişiler birbirlerini iyi tanımaktadırlar. Kişilerin bu mekânlarda yakın ilişki içerisinde oluşları suçların önceden tasarlanarak, bilerek ve planmış şekilde yapılmış olma ihtimallerini doğurmaktadır. Diğer taraftan şehirde suça karışma oranını artıran başka etkenlerde olabilir. Özellikle son dönemde şehirdeki vakıf kurumları ve sosyal yardım uygulamaları, işsiz güçsüz, yoksullarının ve göçmenlerin tamamının yardımına koşacak kadar etkin değildi.⁴⁸ Bu durum suçlara karışma oranının artmasına zemin hazırlamıştır.⁴⁹

4.2. Suçluların Mesleklere Göre Durumu

Sancakta nüfusun büyük çoğunluğu köylerde toplanmıştır. “*Nefs-i Kasaba*” olarak adlandırılan şehir veya kasaba merkezleri de nüfusun bir kısmını barındırmıştır. Şehirde nüfus; yönetici zümre, memurlar, vakıf sektöründe istihdam olanlar, esnaf ve askerler gibi çeşitli sosyal sınıflara mensup gruplardan oluşmaktadır. Bu zümreler genellikle yaptıkları işlerden dolayı düzenli gelirleri ve buna bağlı olarak ta toplum ve devlet nezdinde saygınlıkları bulunmaktaydı. Çiftçilerin tamamı ve özellikle işsizlerin büyük bir kısmı köy ve köy altı yerleşmelerinde meskûndular. Bu iki grubun şehirde yaşayanlara nazaran, düzenli gelirleri ve okuma yazma düzeyleri daha düşüktü. Sancaktaki bu sosyal yapının suç olgusu ve çeşidine etki ettiği kesindir.

⁴⁸ Nadir Özbek, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Yardım Uygulamaları”, *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, İstanbul 2008, s.575-599.

⁴⁹ Dönemin kendi şartları içerisindeki savaşlar ve beraberinde devam eden ağır ekonomik şartlar, mevcut olan vakıflara az miktarda yardımlar yapılmasına bunun bir sonucu olarak ta vakıf kurumlarının işlevini yerine getirmesine engel teşkil etmiştir. Erzincan kazasına ait vakıf muhasebe defterlerinden bu olumsuz durumu tespit etmekteyiz. *BA. EV. d. 18840, 18823, 22820, 24976, 18840, 19696, 20812, 23108, 24976 ve 28941.vb.*

Grafik. 3. Suçların Mesleklere Göre Dağılımı

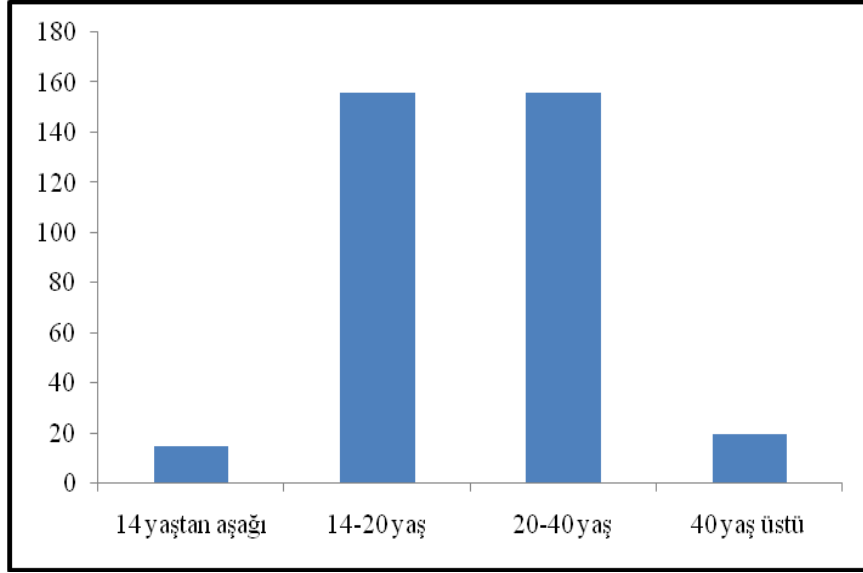
Suçlular meslek gruplarına göre sınıflandırıldığında çiftçiler 227 kişi, işsizler 65 kişi esnaf ve tüccarlar 51 kişi ve memurlar ise yalnızca 4 kişiden ibarettir. Suça dâhil olanların gelir durumları, eğitimleri ve sosyal statüleri arasında bağlantı vardır. Ekonomik durum ve suça eğilimli olma arasında doğrudan bir ilişki olduğu tahmin edilebilir ve diğer bir deyişle işsizlik, yoksulluk, ücretler ve enflasyon gibi ekonomik şartlar ile suça karışanlar arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Yoksulluğun suç işleme eğilimini arttırdığı da ifade edilebilir. Yoksullar arasında, özellikle mal varlığına karşı işlenen suç oranı yüksektir. Bu suçun yanı sıra adam öldürme, darb, cerh, sarkıntılık ve cünha gibi suçları işleme eğilimleri de fazladır.

Memurlar, esnaflar ve tüccarlar toplumda düzenli geliri olan meslek gruplarıdır. Bu toplumsal gruplar arasında suç işleme yüzdesi daha düşüktür. Bunun yanı sıra tahsil ve bunun getirdiği toplumsal statü kişilerin suç işleme eğilimini önlemektedir. Özellikle memurlar bu grubu temsil etmektedir. Son tahlilde kişilerin ekonomik geliri, eğitimleri ve sosyal statüleri ile kişilerin davranışları, toplumsal normlar ve hukuksal yapı arasında ilişkisi vardır.

4.3. Suçluların Yaş Durumu

Cetvellerde suç işleyenlerin yaş durumları da esas alınarak kayıt yapılmıştır. Buna göre yaş dilimi; 14 yaştan aşağı, 14-20 yaş aralığı, 20-40 yaş aralığı ve 40 yaş üstü şeklindedir. Burada 14 yaş sınırı ergenlik yaşı olarak kabul edilmiştir. 40 yaş üstü ise olgunluk yaşı olarak algılanmıştır. Ayrıca bu

durum askere gidebilme durumu ve ortalama yaşam süresiyle de alakalı olmalıdır.⁵⁰

Grafik.4. Suçluların Yaş Aralığı

Suçlular yaş aralığına göre tasnif edildiğinde 14 yaştan aşağı 15 kişi, 14-20 aralığında yaş grubu 156 kişi, 20-40 yaş aralığında 156 kişi ve 40 yaş üzeri ise 20 kişiden oluşmuştur. Grafikte görüldüğü üzere suçluların yaş aralığı genç ve orta yaş grubunda yoğunlaşmıştır. Yaş ile suça katılım arasında belirli bir ilişki vardır. Hemen hemen bütün suçlar kendilerine özgü bir biçimde belli bir yaşta başlamakta ve 14-40 yaş aralığından sonra giderek azalma eğilimi görülmektedir. Suça katılma oranında ilerleyen yaşla birlikte azalma eğilimi görülür. Gençler genellikle kız kaçırma ve adi hırsızlık suçlarına dahil olmakla birlikte, orta yaş ve üzerinde olanlar, adam öldürme, yaralama, eşkıyalık, dolandırıcılık gibi daha nitelikli suçları işlemektedir. Suça dahil olanlar yaş ilerledikçe riski yüksek ve getirisi az olan suçları işlemekten uzak durmuşlardır. 14-40 yaş aralığında görülen fiziksel güç ve heyecan gibi sebepler, bazı suçları bu yaş grubunda yoğunlaştırmıştır. Diğer taraftan cinsel arzuların tatmin isteği ile elle ve sözle sarkıntılık, kız kaçırma

⁵⁰ Nüfus defterlerinde çocuklar “*sagır*”, gençler “*tüvânâ*” ve yaşlılar ise “*müsinn*” olarak kaydedilmiştir. Çocukların mükellefiyet yaşı 12 olduğu kabul edilmiştir. “*Amelmânde*” (askerliğe elverişli olmayan) tabirinde anlaşıldığı kadarıyla 40 yaş önemli bir sınır olarak kabul edilmektedir. Erzincan nüfus defteri BA. NFS. d. 2717; Kemah nüfus defteri BA. NFS. d. 2620; Kelkit nüfus defterleri için bkz. BA. NFS. d. 1091;1093.

ve evlilik vadiyle kızlık bozma suçları bu yaş grubuna mensup olanlar tarafından işlenmiştir.

III. SONUÇ

“Osmanlı Taşrasında Suç (Erzincan Sancağı örneği)” adlı çalışmada elde edilen bulgular tafsilatlı olarak metin içerisinde irdelenmiştir. Sonuçlar genel bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda:

- Osmanlı taşrasında suçlar vilayet, sancak ve kazalara göre farklılık göstermektedir. Hatta aynı kazada suç ve oranlarında dönemsel farklılıklar oluşmaktadır. B u durumun sosyal, siyasi, iktisadi ve güvenlik gibi birçok gerekçesi vardır.

- Erzincan sancağı 65 bin civarında nüfusu olan merkez kaza, Kemah, Pülümür, Refahiye ve Kuruçay kazalarından oluşan bir idari ünedir. Bu idari yapının coğrafi dağılımı düzensiz, ulaşım ve haberleşme sistemleri çok yeterli değildir. Sosyal özellikleri kazalara göre değişiklik göstermekte ve suç türüne ve yoğunluğuna etki etmektedir.

- Vilayet dâhilinde suç yoğunluğunun en fazla olduğu idari yapı Erzincan sancağıdır. Bunun önemli sebebi Erzincan’ın, Dersim sancağına sınırı olmasıdır. Bu dönem Dersim eşkıyası bölgede oldukça etkindir.

- Suç istatistik cetvellerinde icmal olarak belirtilen suç türlerinin alt türleri de vardır. Hatta aynı suçun içeriği, derecesi ve hikâyesi oldukça farklıdır.

- Sancakta suçların işleme oranına göre sırasıyla; her türlü hırsızlık, cünha-kabahat ve darb-yaralama şeklinde gelişmiştir.

- Siyasi ve eşkıyalık suçları diğer suç kalemleri içerisinde dâhil edilmiştir.

- Sancakta Ocak 1919 tarihinde 18 suç türünden 347 suçtan birisi hariç, tamamının failleri bellidir. Suçlulardan 247’si tutuklanmış ve 50 kişi ise firar etmiştir.

- Suç ile yaş, eğitim, ekonomik durum ve ikamet yerleri arasında mantıklı bir ilişki vardır.

- İstatistik cetvellerine yansımayan küçük suçlar ve kabahat olarak kabul edilebilecek suç sayımın aslında daha fazla olduğu, ancak resmiyete yansımadağı tahmin edilmektedir.

- Son tahlilde bu sancakta sosyal, iktisadi ve siyasi şartlar göre suç türleri, suç oranları ve eğilimleri farklılaşmaktadır. Suç sabit bir olgu olmayıp, değişkenlere göre şekillenmektedir. Suç olgusuna iklim, coğrafya, nüfus

yoğunluğu, nüfus hareketleri, sosyal değerler ve kültür düzeyi gibi daha birçok neden etki etmektedir.

“Osmanlı Dönemi Dersimdeki Eşkîyalık Hareketleri ve Bununla İlgili Uygulanan Sosyal Politikalar” adlı proje Erzincan Üniversitesi BAP Koordinatörlüğü tarafından (140613-0024 nolu) desteklenmiştir. Yayın bu desteğin ilk ürünüdür. Koordinatörlüğe teşekkürü borç bilirim.

KAYNAKÇA

Arşiv ve Kurum Kaynakları*

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul.

Kaynaklar ve Araştırma Eserler

(editör: Osman Köse), *Osmanlı'dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör*, Samsun 2009.

(derleyen: Noémi Lévy, Alexandre Toumarkine), *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza 18.-20 Yüzyıllar*, İstanbul ?.

(derleyen Noémi Lévy, Nadir Özbek, Alexandre Toumarkine), *Jandarma ve Polis Fransız ve Osmanlı Tarihçiliğine Çapraz Bakışlar*, İstanbul 2009.

Ahmed Lütü, *Mirat-ı Adalet*, İstanbul 1304.

Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, İstanbul 1990-96.

Ahmet Polat, “Suç İstatistiklerine İlişkin Sorunlar ve Öneriler”, *Polis Bilimleri Dergisi Cilt:10 (1) Turkish Journal of Police Studies Vol: 10 (1)*.

Ali Bardakoğlu, “Hırsızlık”, *D.İ.A.*, c. 17.

Çağatay Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da Eşkîyalık ve Halk Hareketleri*, İstanbul 1944.

Erdal Karakaş, “Elazığ Şehrinde Suçların Dağılışı ve Özellikleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı. 15, s. 83-112, Erzurum 2006.

_____, “Suç Coğrafyası Çalışmalarında Veri Kaynakları”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.19, Sayı.2, s.25-41, Elazığ 2009.

_____, “Uygulamalı Coğrafya 'da Suç Haritaları I. Veri Kaynakları”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.15, Sayı.1, s. 57-69, Elazığ, 2005.

_____, “Uygulamalı Coğrafya 'da Suç Haritaları II. Suç Harita Tipleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.15, Sayı.2, s. 31-50, Elazığ 2005.

Fatma Şimşek, Haldun Eroğlu, Güven Dinç, “Osmanlı İmparatorluğunda İskat-ı Cenin”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Volume 2/6 Winter 2009*.

Ferdan Ergut, *Modern Devlet ve Polis, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplum-sal Denetimin Diyalektiği*, İstanbul 2012.

* Kullanılan vesikaların tasnif durumu ve numaraları dipnotlarda gösterilmiştir.

- H. Tahsin Fendoğlu, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 2000.
- Halil Cin-Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, c.1, İstanbul 1990.
- Halil İnalıcık, “Örf”, *İ.A.*, c.9.
- Karen Barkey, *Eşkıyalar ve Devlet, Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, (çev Zeynep Altok), İstanbul 1999.
- Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830–1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, İstanbul 2003.
- M. Fuad Köprülü, “Fıkıh”, *İ.A.*, c.4.
- Mehmet Akif Aydın, “Ceza”, *D.İ.A.*, c. 11.
- Mehmet Akman, “Osmanlı Ceza Muhakemesi Hukukuna Hâkim Olan İlkelere”, *Osmanlılar*, c.6, Ankara 1999.
- Mehmet Akman, *Osmanlı Devleti’nde Ceza Yargılaması*, İstanbul 2004.
- Mehmet Öz, “Modernleşme-Öncesinde Osmanlı Toplumunda Eşkıyalık Hareketlerinin Niteliği ve Özellikleri”, *Osmanlı’dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör*, (editör: Osman Köse), Samsun 2009.
- Muammer Demirel, *Sultan II. Abdülhamid ile Erzurum Vilayeti Arasındaki Yazışmalar (1894-1904)*, İstanbul 2007.
- Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik Düzenlik Kavgası*, Ankara 1995.
- Mustafa Avcı, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, İstanbul 2004.
- Mustafa Şentop, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku Kanunlar-Tadiller-Layihalar-Uygulama*, İstanbul 2004.
- Mücteba İlgürel, “Celali İsyamları”, *DİA*, c.7.
- Nadir Özbek, “Osmanlı İmparatorluğu’na İç Güvenlik, Siyaset ve Devlet, 1876-1909”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sa.16, 2004.
- ___, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Yardım Uygulamaları”, *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, İstanbul 2008.
- Orhan Kılıç, “XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti’nde Kalpazanlık Faaliyeti”, *Osmanlılar*, cilt.3, Ankara 1999.
- Ö. Lütfi Barkan, “Kanunnameler”, *İ.A.*, c. 6.
- Ömer Düzbakar, “İslam-Osmanlı Ceza Hukukunda Hırsızlık, Suçu: 16-18. Yüzyıllarda Bursa Şer’iyye Sicillerine Yansıyan Örnekler”, *TSA/12*, S.2, Ağustos 2008.
- Raşıit Gündoğdu, Kemal Erkan ve Ahmet Temiz, *Jurnallerin Tahkik Raporları (1891-1893)*, İstanbul 2008.

Sabri Yetkin, *Ege'de Eşkîyalar*, İstanbul 1996.

Sami Önal, *Harbiye'den Dersim'e, (1890-1914)*, İstanbul 2006.

Serkiz Karakoç, *Külliyât-ı Kavânîn*, TTK Kütüphanesi yazma no. 4377, 5654.

_____, *Tahşiyeli Kavânîn*, İstanbul 1339.

Sulhi Dönmezer, *Kriminoloji*, İstanbul 1994.

Veysel Kunt, *Suç ve Çocuk, (Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara 2003.

William J. Griswold, *Anadolu'da Büyük İsyân 1591-1611, (çev Ülkü Tansel)*, İstanbul 2000.

Yaşar Tekin, *Şer'iyye Sicilleri Işığında Osmanlı Devleti'nde Ta'zir Suç ve Cezaları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul, 1995.

Yılmaz Yurtseven, *Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukuku'nda Tazir Suç ve Cezaları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Konya, 2001.